

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

วิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์วิธีการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของ พระพุทธเจ้า” มีวัตถุประสงค์ในการศึกษา คือ ๑) เพื่อศึกษาวิธีการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ๒) เพื่อศึกษาวิธีการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของพระพุทธเจ้า และ ๓) เพื่อวิเคราะห์วิธีการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของพระพุทธเจ้า เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยทำการรวบรวมข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) จาก พระไตรปิฎก อรรถกถา และรวบรวมข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) จากหนังสือ ตำรา เอกสารทางวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ได้ดำเนินไปตามหลักการที่ได้วางแนวทางไว้จนพบประเด็นคำตอบที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย พร้อมข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ วิธีการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม

ผลวิจัยพบว่าวิธีการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่มีการเน้น ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง หรือเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ และเป็นการเรียนรู้ที่มีความเชื่อว่าเป็น การเรียนรู้ที่สามารถพัฒนาในด้านความรู้ ทักษะ ทักษะ และพฤติกรรมของผู้เรียนได้เป็นอย่างดี เนื่องจากการเรียนรู้แบบนี้เป็นถึงประสบการณ์ ศักยภาพของผู้เรียนออกมาใช้ได้อย่างเต็มที่ โดย หลักการสำคัญของการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม คือ กิจกรรมการเรียนการสอนเป็นการเรียนรู้ที่อาศัย ประสบการณ์เดิมของผู้เรียน การเรียนคือกิจกรรมที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ใหม่ ๆ ที่ท้าทายอย่าง ต่อเนื่อง เป็นการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงของผู้เรียน และการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนด้วยกันเอง และระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน โดยการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม มีองค์ประกอบ ๕ ขั้นตอนดังนี้

๑) การสอนของผู้สอนคือการอำนวยความสะดวกให้แก่ผู้เรียน สร้างความรู้ความเข้าใจให้ เกิดขึ้นโดยตัวผู้เรียนเอง

๒) การเรียนรู้เป็นกระบวนการสร้างความคิดรวบยอด ทฤษฎี และแบบจำลองขึ้นใหม่ของ แต่ละบุคคล

๓) ผู้สอนช่วยผู้เรียนสรุสรสร้างความรู้ความเข้าใจใหม่ ช่วยผู้เรียนสรุสรสร้างความรู้ ความคิด รวบยอดที่ยังไม่สมบูรณ์ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

๔) ผู้สอนช่วยผู้เรียนตรวจสอบความเข้าใจโดยพิจารณาว่าความคิดรวบยอดที่เกิดขึ้นได้ ประสานกันเป็นระเบียบเป็นโครงสร้างความรู้ที่สามารถนำไปใช้ในบริบททางสังคมได้เพียงใด

๕) ผู้สอนช่วยผู้เรียนสร้างแผนผังความคิดโดยให้ผู้เรียนนำความรู้ ความคิดรวบยอดที่สร้าง ขึ้นมาอภิปรายร่วมกันเป็นกลุ่มแล้วจึงทำเป็นแผนผังความคิด

จากองค์ประกอบข้างต้นสามารถสรุปเป็น ๔ ขั้นตอนดังนี้

๑) **ขั้นประสบการณ์ (Experience)** เป็นขั้นตอนที่ผู้สอนกระตุ้นให้ผู้เรียนนำความรู้และประสบการณ์เดิมของตนเองมาพัฒนาเป็นองค์ความรู้และประสบการณ์ใหม่ของตนเอง โดยการศึกษาหาความรู้จากผู้สอน จากสื่อต่าง ๆ รวมทั้งการทำงานกลุ่ม เป็นต้น

๒) **ขั้นสะท้อนความคิด/ อภิปราย (Reflection and Discussion)** เป็นขั้นตอนที่ผู้สอนจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและสร้างบรรยากาศเพื่อให้ผู้เรียนได้แสดงออกด้วยการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เรียนรู้ซึ่งกันและกัน โดยผู้เรียนและครูร่วมกันกำหนดประเด็นหัวข้อในการอภิปรายกลุ่มย่อย เพื่อนำเสนอต่อกลุ่มใหญ่เพื่อรับฟังความคิดเห็นโดยใช้ความรู้พื้นฐานจากประสบการณ์ของผู้เรียน

๓) **ขั้นความคิดรวบยอด (Concept)** เป็นขั้นตอนการสร้างความเข้าใจของผู้เรียนเอง โดยการวิเคราะห์และสังเคราะห์สิ่งที่ได้เรียนรู้จากผลของการสะท้อนความคิดและอภิปรายเพื่อนำไปสู่การเกิดความคิดรวบยอดให้เป็นความรู้ของตนเอง

๔) **ขั้นทดลอง/ ประยุกต์แนวคิด (Experimentation/Application)** เป็นขั้นตอนที่ต้องการให้ผู้เรียนนำผลจากขั้นความคิดรวบยอดที่เกิดขึ้นใหม่ไปประยุกต์ใช้ในลักษณะหรือสถานการณ์ต่าง ๆ จนเกิดเป็นแนวทางของตนเอง

๕.๑.๒ วิธีการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของพระพุทธเจ้า

ผลวิจัยพบว่า วิธีการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของพระพุทธเจ้า เป็นพุทธวิธีที่พระพุทธเจ้าใช้ในการจัดการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม โดยมีจุดมุ่งหมายในการจัดการเรียนรู้ เพื่อการสร้างประโยชน์ ความเกื้อกูลและความสุขแก่พหุชน (พหุชนหิตาย พหุชนสุखाय) และเกื้อกูลต่อสังคมโลก (โลกานุกมปาย) ๑) อุตถายะ เพื่อประโยชน์ ๒) หิตายะ เพื่อ และ ๓) สุขายะเพื่อสุข พระองค์มุ่ง สอนจากสิ่งที่รู้เห็นเข้าใจง่ายหรือรู้เห็นเข้าใจอยู่แล้ว ไปหาสิ่งที่เข้าใจได้ยาก สอนเนื้อเรื่องที่ค่อยกลุ่มลึกลงไปตามลำดับ ถ้าสิ่งที่สอนเป็นสิ่งที่แสดงได้ ก็สอนด้วยความจริง ให้ผู้เรียนได้ดู ได้เห็น ได้ฟังเอง อย่างที่เรียกว่าประสบการณ์ตรงสอนตรงเนื้อหา สอนตรงเรื่อง คมอยู่ในเรื่อง มีจุดไม่วกวนไขว้เขว ไม่ออกนอกเรื่อง สอนเท่าที่จำเป็นพอดีสำหรับให้เกิดความเข้าใจ ให้การเรียนรู้ได้ผล และสอนสิ่งที่มีความหมาย โดยใช้ พุทธวิธีการสอน ที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ในการสั่งสอนพุทธบริษัท ๔ นั้น มีคุณสมบัติที่สำคัญ ๖ ประการดังนี้ ๑) ทรงสอนสิ่งที่จริงและเป็นประโยชน์แก่ผู้ฟัง ๒) ทรงรู้เข้าใจสิ่งที่สอนอย่างถ่องแท้สมบูรณ์ ๓) ทรงสอนด้วยเมตตา มุ่งประโยชน์แก่ผู้รับคำสอนเป็นที่ตั้ง และไม่หวังผลตอบแทน ๔) ทรงทำได้จริงอย่างที่สอน สามารถเป็นตัวอย่างที่ดีให้กับผู้เรียน ๕) ทรงมีบุคลิกภาพโน้มน้าวจิตใจให้เข้าใจลัทธิศาสนธรรมและพึงพอใจได้ความสุข ๖) ทรงมีหลักการสอนและวิธีการสอนที่ยอดเยียมพระพุทธเจ้ามีรูปแบบวิธีสอนดังนี้ ๑) แบบสากัจฉา หรือสนทนา ๒) แบบบรรยาย ๓) แบบตอบปัญหา และ ๔) แบบวางกฎข้อบังคับ

และวิธีการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏในพระไตรปิฎก แสดงให้เห็นถึงความที่พระองค์ทรงมีพระปรีชาญาณอย่างยอดเยี่ยมในการแสดงธรรมพระองค์จะทรงตรวจดูอุปนิสัยของผู้ที่จะทรงสอนก่อนเสมอ ครั้นเมื่อทรงทราบอุปนิสัยของเขาแล้ว ก็จะทรงคัดเลือกธรรมและทรงสรรหาวิธีการสอนที่เหมาะสม อันก่อให้เกิดประโยชน์อย่างใหญ่หลวงแก่ผู้ที่ทรงสอนนั้น วิธีการจัดการเรียนรู้ของพระองค์จะประกอบไปด้วยเทคนิควิธีการที่หลากหลาย เหมาะสมและเป็นประโยชน์แก่ผู้ฟังเป็นอย่างยิ่ง พระพุทธเจ้าทรงมีองค์ประกอบที่สำคัญเพื่อใช้ในการจัดการเรียนรู้เพื่อ

สร้างมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ของผู้เรียน โดยอาศัยองค์ประกอบที่เป็นส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้ ที่พบในจิตวิทยาพื้นฐานในการสอน ประกอบด้วย องค์ประกอบสำคัญ ๔ ขั้นตอนดังนี้

๑) ขั้นประสบการณ์ (ประสบการณ์เดิมของผู้เรียน) โดยปกติพระพุทธเจ้าจะไม่ทรงเริ่มสอนด้วยการเข้าสู่เนื้อหาธรรมทีเดียว แต่จะทรงเริ่มด้วยการสนทนากับผู้ที่พระองค์จะสอน วิเคราะห์ดูธรรมชาติและความแตกต่างของผู้ที่จะทรงสอน เพื่อทดสอบความรู้และประสบการณ์เดิมของผู้ฟังก่อน จะทรงสนทนาปราศรัยในเรื่องที่เขารู้เข้าใจดีหรือสนใจอยู่ และมีความชำนาญในเรื่องนั้น ๆ ทำให้ทราบถึงภูมิรู้ภูมิธรรมของผู้เรียน และถือเอาความรู้เดิมประสบการณ์ของผู้เรียนเป็นหลักในการจัดการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจได้ง่าย

๒) ขั้นสะท้อนความคิด และอภิปราย พระพุทธเจ้าพระองค์ทรงเปิดให้ผู้เรียนได้มีโอกาสแสดงออก เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกันกับพระองค์ในการสอน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ร่วมกันกับพระองค์ และเรียนรู้ร่วมกันและกันกับหมู่สงฆ์อย่างเข้าใจลึกซึ้ง

๓) ความคิดรวบยอด (สร้างความเข้าใจ และปัญญา) การเรียนรู้ในขั้นนี้พระพุทธเจ้าก็ได้ใช้ในการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม โดยส่งเสริมผู้เรียนเกิดความเข้าใจและนำไปสู่การเกิดความคิดรวบยอด อาจเกิดขึ้นโดยผู้เรียนเป็นฝ่ายริเริ่มแล้วผู้สอนช่วยเติมแต่งให้สมบูรณ์ โดยขั้นนี้พระองค์จะเป็นผู้นำทาง และผู้เรียนเป็นผู้สานต่อจนความคิดนั้นสมบูรณ์เป็นความคิดรวบยอด

๔) ขั้นทดลอง/ประยุกต์แนวคิด (ทดลองปฏิบัติ และประยุกต์แนวคิด) พระพุทธเจ้าพระองค์จะจัดการเรียนรู้ให้ผู้เรียนรับเอาสิ่งที่พระองค์ทรงสอน บวกกับการเรียนรู้ที่เกิดจากผู้เรียนได้ศึกษาปฏิบัติเองของผู้เรียน นำความรู้ที่เกิดขึ้นใหม่ไปประยุกต์ใช้ในลักษณะ หรือสถานการณ์ต่าง ๆ จนเกิดเป็นแนวทางปฏิบัติของผู้เรียนเองจนประสบผลสำเร็จอย่างสูงสุด

๕.๑.๓ การวิเคราะห์วิธีการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของพระพุทธเจ้า

ผลวิจัยพบว่า วิธีการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของพระพุทธเจ้า เป็นกระบวนการสร้างความรู้ เป็นการเรียนรู้ที่อาศัยประสบการณ์เดิมผู้เรียนเป็นสำคัญ นำพาและต่อยอดก่อให้เกิดความรู้ใหม่ ๆ อย่างต่อเนื่อง ผู้เรียนสามารถกำหนดหลักการที่ได้จากการปฏิบัติและสามารถประยุกต์ใช้ทฤษฎีความรู้หรือหลักการได้อย่างถูกต้อง มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน และมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนด้วยกันเอง มีการแสดงออกทั้งกาย วาจา และจิตใจ วิธีการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของพระพุทธเจ้า จึงเป็นการเรียนรู้ที่สามารถพัฒนาทั้งองค์ความรู้ ทักษะ ทักษะ และพฤติกรรมที่พึงประสงค์ของผู้เรียนจากจุดเริ่มต้นไปถึงจุดสูงสุดได้ เนื่องจากการเรียนรู้ที่ดึงประสบการณ์ศักยภาพของผู้เรียนออกมาใช้อย่างเต็มที่ในการเรียนรู้

พระพุทธเจ้าพระองค์ได้วางแนวทางสำคัญในการจัดการเรียนรู้ที่เน้นการมีส่วนร่วมของผู้เรียน ผู้ฟัง โดยประการแรกเริ่มจากการสอนจากสิ่งที่รู้ที่เห็นเข้าใจง่ายหรือรู้เห็นเข้าใจแล้วไปหาสิ่งที่เห็นเข้าใจได้ยาก เนื้อหาต้องเป็นเนื้อหาที่คนฟังเข้าใจง่ายหรือเข้าใจดีอยู่แล้ว ค่อยโยงไปหาเนื้อหาที่เข้าใจยากหรือยังไม่เข้าใจตามลำดับโดยใช้กระบวนการสอนตามหลักอริยสัจ ๔ ประการ สอนจากเนื้อหาที่กลุ่มลึกลงไปตามลำดับหรือสอนเนื้อหาเรื่องที่ย่อยลึกลงไปตามลำดับ และความ

ต่อเนื่องกันเป็นสายลงไปเพื่อให้ผู้เรียนคล้อยตามและเกิดการอยากรู้อยากปฏิบัติ ถ้าสิ่งที่สอนเป็นสิ่งที่แสดงได้ ก็สอนด้วยของจริง ให้ผู้เรียนได้ดู ได้เห็น ได้ฟัง หรือได้ทดลองปฏิบัติจริง อย่างนี้เรียกว่าสอนด้วยประสบการณ์ตรง มุ่งสอนให้ตรงเนื้อหา ตรงเรื่อง ตรงประเด็น คมอยู่ในเรื่อง มีจุด ไม่วกวน ไม่ไขว่ไขว ไม่ออกนอกเรื่องโดยไม่มีอะไรเกี่ยวข้องในเนื้อหา หรือที่เรียกว่าสอนตรงเนื้อหาอย่างมีเหตุผล ตรงตามเห็นจริงได้ โดยสอนเท่าที่จำเป็นพอดีสำหรับให้เกิดความเข้าใจ ให้การเรียนรู้ได้ผล และสอนสิ่งที่มีความหมาย ให้ผู้เรียนเรียนรู้ เข้าใจ และนำไปปฏิบัติ เพื่อเกิดเป็นประโยชน์สูงสุดแก่ตัวผู้เรียนเอง

การวิเคราะห์วิธีการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของพระพุทธเจ้า พระองค์มีองค์ประกอบที่สำคัญเพื่อใช้ในการจัดการเรียนรู้ เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ของผู้เรียนโดยสรุปประกอบด้วย การจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมตามแนวพระพุทธพลาญณ ๑๐, ตามแนวจริต ๖, ตามแนวบุคคล ๔ และสรุปเป็นวิธีการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมที่ปรากฏในพระไตรปิฎกได้ ๑๗ วิธี คือ ๑) วิธีการสอนแบบเชิงอธิบายเชิงวิเคราะห์ ๒) วิธีการสอนแบบอธิบายธรรมขั้นต่ำขึ้นไปถึงธรรมขั้นสูง ๓) วิธีสอนแบบให้ผู้ฟังตั้งปัญหาพุลถาม ๔) วิธีสอนแบบยกเรื่องให้สอดคล้องกับประสบการณ์เดิมของผู้ฟัง ๕) วิธีการสอนแบบแสดงธรรมตามใจผู้ฟัง ๖) วิธีการสอนแบบดำเนินให้ตระหนัก ๗) วิธีสอนแบบให้ความหวัง ๘) วิธีสอนแบบให้ลองผิดแล้วจึงสอนวิธีปฏิบัติให้ถูกภายหลัง ๙) วิธีสอนแบบตรัสแนะเสริม ๑๐) วิธีสอนแบบค่อยเป็นค่อยไป ๑๑) วิธีสอนแบบเลือกให้ศึกษา ๑๒) วิธีสอนแบบย้อนคำพูดให้คิด ๑๓) วิธีสอนแบบรอให้ผู้ฟังมีความพร้อมทั้งร่างกายและจิต ๑๔) วิธีสอนแบบปลอบใจ ๑๕) วิธีสอนแบบช่วยผู้ให้แสดงความสามารถแล้วให้อิโวาท ๑๖) วิธีสอนแบบแสดงธรรมแบบโปรดคนทั่วไป และ ๑๗) วิธีสอนแบบให้อิโวาทเป็นข้อ ๆ

โดยทุกรูปแบบ และวิธีการในการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของพระพุทธเจ้า ย่อมอาศัยองค์ประกอบที่เป็นส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ประกอบด้วย ๔ ขั้นตอน คือ ๑) ขั้นประสบการณ์ (ประสบการณ์เดิมของผู้เรียน) ๒) ขั้นสะท้อนความคิด และอภิปราย ๓) ความคิดรวบยอด (สร้างความเข้าใจ และปัญญา) และ ๔) ขั้นทดลอง/ประยุกต์แนวคิด (ทดลองปฏิบัติ และประยุกต์แนวคิด) องค์ประกอบเหล่านี้เป็นส่วนสำคัญในกระบวนการสร้างความรู้ และเพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม และองค์ประกอบนี้ยังไปสอดคล้องกับหลักการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (Participatory Learning Management) พระพุทธเจ้าพระองค์มีวิธีการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมที่มีความสอดคล้องกับหลักการสากล หรืออาจกล่าวได้ว่าพระพุทธเจ้า ทรงเป็นต้นแบบแห่งการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมก่อนใครในโลกใบนี้ เพราะรูปแบบเทคนิค และวิธีการต่าง ๆ ที่พระองค์ทรงใช้ยาวนาน ๒,๖๐๐ ปี กว่าปีมาแล้ว ที่เรียกว่า วิธีการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของพระพุทธเจ้า (Participatory Learning Management of the Buddha)

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

๕.๒.๑ เชนนโยบาย

การวิจัยเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์วิธีการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของพระพุทธเจ้า เป็นการศึกษาความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับวิธีการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม และวิธีการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของพระพุทธเจ้า เพื่อนำมาวิเคราะห์วิธีการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของพระพุทธเจ้า

เพื่อวิเคราะห์ถึงความคล้ายคลึงและความแตกต่างกันระหว่างวิธีการสากลกับวิธีการของพระพุทธรเจ้า เพื่อนำมาเป็นรูปแบบในการจัดการเรียนรู้ ผู้วิจัยได้เสนอรูปแบบวิธีการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของพระพุทธรเจ้าไว้ ๓ รูปแบบคือ ๑) วิธีการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของพระพุทธรเจ้าตามแนวพระทศพลญาณ ๑๐ ๒) วิธีการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของพระพุทธรเจ้าตามแนวจริต ๖ และ ๓) วิธีการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของพระพุทธรเจ้าตามแนวบุคคล ๔ และสรุปเป็นวิธีการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมที่ปรากฏในพระไตรปิฎกได้ ๑๗ วิธี พร้อมทั้งองค์ประกอบสำคัญของวิธีการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของพระพุทธรเจ้า ๔ ขั้นตอน คือ ๑) ขั้นประสบการณ์ (ประสบการณ์เดิมของผู้เรียน) ๒) ขั้นสะท้อนความคิด และอภิปราย ๓) ความคิดรวบยอด (สร้างความเข้าใจ และปัญญา) และ ๔) ขั้นทดลอง/ประยุกต์แนวคิด (ทดลองปฏิบัติ และประยุกต์แนวคิด) พอเป็นแนวทางในการจัดการเรียนรู้ดังนี้เป็นต้น

ดังนั้นรูปแบบ วิธีการ กระบวน และองค์ประกอบต่าง ๆ ที่นำเสนอแล้วนี้ เมื่อนำไปใช้จริงในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน อาจมีการปรับเปลี่ยนเพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับการใช้ในสถานการณ์จริง และปรับเปลี่ยนไปตามบริบทของห้องเรียนและสถานศึกษานั้น ๆ และผู้นำผลงานวิจัยนี้ไปใช้สามารถที่จะต่อยอดในการนำหลักธรรมคำสั่งสอนในทางพระพุทธศาสนาในหมวดธรรมหรือหัวข้ออื่น ๆ มาประยุกต์ใช้ในการออก การแบบกิจกรรมการเรียนการสอน และจัดทำเป็นรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของพระพุทธรเจ้าต่อไป

๕.๑.๒ เชิงปฏิบัติการ

การจัดการเรียนรู้โดยการใช้วิธีการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของพระพุทธรเจ้า ในการจัดกระบวนการเรียนการสอนให้ประสบผลสำเร็จตามจุดมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ที่ได้วางไว้ประการสำคัญต้องคำนึงถึงองค์ประกอบสำคัญ ๔ ด้านดังนี้

๑) ตัวผู้เรียน ต้องมีความพร้อมที่จะเรียนรู้ มีสมาธิและมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในชั้นเรียนเช่นการทำงานกลุ่ม การนำเสนอหน้าชั้นเรียน และการทำงานตามที่ได้รับมอบหมาย เป็นต้น

๒) ตัวผู้สอน ต้องทราบถึงสภาพความแตกต่างของผู้เรียนเป็นสำคัญ เพื่อนำมาวิเคราะห์ ออกแบบกิจกรรมให้เหมาะสมกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยเริ่มสร้างความสนใจตั้งแต่การนำเข้าสู่บทเรียน การดำเนินการสอน การสรุป สามารถสร้างความสนใจในตัวผู้เรียนให้อยากเรียนรู้ โดยการเล่านิทานชาดกประกอบ และการสร้างสมาธิในชั้นเรียนควรเริ่มด้วยการไหว้พระ ทำสมาธิ ประมาณ ๒- ๓ นาที เพื่อเตรียมความพร้อมของผู้เรียน

๓) เนื้อหาที่สอนบทเรียน ต้องครอบคลุม เข้าใจง่าย ไม่คลุมเครือ สามารถทำให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ภายในชั้นเรียนได้ โดยผู้สอนทำหน้าที่อำนวยความสะดวก สนับสนุน และต้องเป็นการสอนที่มุ่งเน้นในการพัฒนา ด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านความคิด และด้านสติปัญญา

๔) สภาพแวดล้อม เป็นสิ่งสำคัญที่เอื้อต่อการเรียนรู้ในชั้นเรียน ผู้สอนควรจัดสถานที่ให้เหมาะสมกับการทำกิจกรรมในชั้นเรียน เช่น โต๊ะเก้าอี้ อากาศ แสงสว่าง การจัดแบ่งกลุ่มงาน การใช้สื่อการสอน ถือเป็นสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการจัดการเรียนรู้

๕.๒.๑ สำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

ในการทำวิจัยครั้งต่อไป ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

๑) ควรทำการศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบมีส่วนร่วมของ พระพุทธเจ้า โดยศึกษาแนวคิดพื้นฐาน สร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้ แล้วนำไปสู่การทดลองใช้จริง ในสถานศึกษา

๒) ควรทำการศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญของ พระพุทธเจ้า ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก อรรถกถา เป็นต้น